

Kültürel Ve Dini Etkileşimin Resim Sanatına Yansımalarının Analizi: 14.-15. Yüzyıla Ait El Yazmalarında Nuh'un Gemisi

¹Gulzoda MAKHMUHJONOVA and ^{*2}Durmuş GÜR

¹ Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Karabük/Türkiye.

^{*2} Karabük Üniversitesi, Safranbolu Şefik Yılmaz Dizdar Meslek Yüksekokulu, Geleneksel El Sanatları Bölümü, Karabük/Türkiye.

Özet

Bildirinin konusunu, 14.-15. yüzyıla tarihlendirilen resimli el yazmalarındaki Nuh'un Tufanı kompozisyonunun parçası olan Nuh'un gemisi oluşturmaktadır. Eski Ahit'te ayrıntılarıyla sunulan Nuh'un gemisinin Yeni Ahit'te anlatılmadığı, Kur'an-ı Kerim'de Nuh Suresi'nde ise hakkında kısa bilgilerin sunulduğu tespit edilmiştir. Nuh'un gemisini resmeden usta-sanatçıların kendinden önceki dönemlerde yapılmış resimleri inceledikleri, kültürel ve dini etkileşim içinde oldukları, kutsal kitapları okudukları anlaşılır. Nuh Suresi'nde, Nuh'un gemisi hakkında kısa bilgiler sunulmasına karşın Bizans resim sanatı ile İlhanlı-Timurlu resimli el yazmalarında geminin malzeme, form ve teknik özellikleri hakkında bilgiler tespit edilmiştir. Çok geniş bir alanı kapsayan, Bizans ve İlhanlı-Timurlu dönemi resim sanatında sıkça işlenen konunun, 14.-15. yüzyıla tarihlendirilen resimli el yazmalarından hareketle kültürel ve dini etkileşimi gün yüzüne çıkartmak mümkündür. Eski Ahit'te Yaratılış 6-9'de geminin ölçüleri, malzeme ve teknik özellikleri hakkında ayrıntılı bilgiler sunulmaktadır. Nuh Tufanı ile ilişkilendirilen gemi tasvirlerinin, bölgesel farklılık içermesinin yanında dönemsel ve dini açıdan da çeşitli şekillerde tasvir edildiği görülür. Bizans resim sanatında olduğu gibi İlhanlı-Timurlu resimli el yazmalarının bazılarında da, geminin Eski Ahit'te tarif edildiği gibi resmedilmesi, resimleri yapan kişilerin kültürel etkileşime açık olduğunu, çeşitli dinlerden etkilendiklerini ya da farklı dinlere mensup usta-sanatçı olma ihtimalini akıllara getirir. Tasvirlerin bazılarında, gemilerin siyah resmedilmesi dikkat çeken önemli bir husustur. Ayrıca gemilerin üzerinde halatlar vasıtasıyla çeşitli yönlerden tutturulmuş örtü benzeri bir uygulamanın bulunması, Yaratılış 6-9'de tanımı yapılan Nuh'un gemisinin üzerinin kapalı olduğu uygulamaları hatırlatmaktadır. Bizans resim sanatında özellikle duvar resimlerinde işlenen Eski Ahit konulu Nuh Tufanı tasvirlerinde, geminin tamamının ya da sadece alt kısımlarının siyah ve siyah tonlarında boyanması, Yaratılış 6-9'de tarif edilen geminin ziftle kaplanmasını düşündürür. Geminin üzerinin kapalı olduğunu göstermek amacıyla yapılmış örtü ya da yelken benzeri uygulamalar, İlhanlı-Timurlu resimli el yazmalarını yapan usta-sanatçıların başta Bizans olmak üzere çeşitli din ve kültürlerle etkileşim içinde olduğunu göstermektedir. Bazı resimlerde Nuh'un pelerinli gösterilmesi, resimlerde suppadaneum benzeri bir seki yer alması ve klineye uzanırken gösterilmesi bu etkileşimin somut göstergesidir.

Anahtar Kelimeler: Bizans, El Yazmaları, Nuh, Nuh'un Gemisi, Tebriz.

Kültürel Ve Dini Etkileşimin Resim Sanatına Yansımasının Analizi: 14.-15. Yüzyıla Ait El Yazmalarında Nuh'un Gemisi

Abstract

The subject of the paper consisted of Noah's Ark, which was a part of the composition of Noah's Flood in the illustrated manuscripts dated to the 14-15th century. It was determined that Noah's Ark, which was presented in detail in the Old Testament, was not described in the New Testament, and brief information was presented about it in the Surah Noah in the Qur'an. It was understood that the master-artists who depicted Noah's Ark examined the paintings that were made in previous periods, had cultural and religious interactions, and read the holy books. Although brief information is presented in Surah Noah about Noah's Ark, information was given on the material, form, and technical characteristics of the ship in Byzantine painting art and Ilkhanid-Timurid picture-manuscripts. It is possible to bring to light the cultural and religious interaction based on the illustrated manuscripts dated to the 14-15th centuries regarding the subject, which covered a quite a wide area, and which was frequently dealt with in the Byzantine and Ilkhanid-Timurid period painting art. Detailed information is given about the ship's dimensions, materials, and technical features in the Old Testament (Genesis 6-9). It was seen that the ship depictions associated with Noah's Flood were depicted in various ways in terms of period and religion as well as with regional differences. The fact that the ship was depicted as described in the Old Testament in some of the Ilkhanid-Timurid pictorial manuscripts, as was in Byzantine paintings, suggests the possibility that the people who made the paintings were open to cultural interaction, were influenced by various religions, or were master-artists from different religions. It is an important aspect that the ships were depicted in black in some depictions. Also, the presence of a cover-like object that was fastened by ropes from various directions on the ships reminds us of the practices in which Noah's Ark, which was described in Genesis 6-9, was covered. The fact that the entire ship or only the lower parts of it were painted in black-black tones in Noah's Flood depictions in the Old Testament especially in Byzantine wall paintings suggests that the ship that was described in Genesis 6-9 was covered with tar. Applications e.g. covers or sails that were intended to show that the ship was covered also suggest that the master-artists who made Ilkhanid-Timurid illustrated manuscripts were in interaction with various religions and cultures especially Byzantium. The depiction of Noah in a cloak or on a suppadaneum (platform) and cline in some paintings was evaluated in the framework of this interaction.

Keywords: Byzantine, Manuscripts, Noah, Noah's Ark, Tabriz.

1. Giriş

Çalışma kapsamında 14.-15. yüzyıla tarihlendirilen resimli el yazmalarındaki Nuh'un Tufanı kompozisyonunun bir parçası olan Nuh'un gemisinin tasviri oluşturmaktadır. Eski Ahit'te ayrıntılarıyla sunulan Nuh'un gemisinin Yeni Ahit anlatılmadığı, Kur'an-ı Kerim'de ise hakkında çok kısa bilgilerin sunulduğu tespit edilmiştir. Nuh'un gemisini resmeden ustalarla sanatçıların kendinden önceki dönemlerde resmedilmiş örnekleri inceledikleri, kutsal kitapları okuyarak bilgi sahibi oldukları bilinir. Kur'an-ı Kerim'de Nuh Suresi'nde sadece tufan hakkında bilgiler sunulmasına rağmen Bizans resim sanatında ve İlhanlı-Timurlu resimli el yazmalarında Nuh'un gemisinin çeşitli form, renk ve bezemelerle tasvir edildiği görülür. Çok geniş bir alanı kapsamayan, Bizans ve İlhanlı-Timurlu dönemi resim sanatında sıkça uygulanan konunun, 14.-15. yüzyıla tarihlendirilen İlhanlı-Timurlu dönemi resimli el yazmalarındaki kültürel etkileşimi ve Eski Ahit

*Corresponding author: Address: Faculty of Engineering, Department of Civil Engineering Sakarya University, 54187, Sakarya TURKEY. E-mail address: caglar@sakarya.edu.tr, Phone: +902642955752 Fax: +902642955601

konulu tasvirlerden bazıları tespit edilmiştir. Eski Ahit'te Yaratılış 6-9'de geminin özellikleri anlatılmakta, yapım malzemesi, ölçüleri (*uzunluk: 133.00 m civarında, genişlik: 22.00 m civarında, yükseklik: 13.00 m civarında, yarım metre eğime sahip ahşap çatılı ve üç katlı*) ve teknik özellikleri hakkında bilgiler sunulmaktadır (Yalçın, 2007: 172). Resim sanatındaki bazı gemi tasvirlerinin, dönemsal ve dini farklılık bulunmasına rağmen Eski Ahit'te aktarıldığı gibi resmedilmesi, resimleri yapan kişilerin kültürel etkileşime sahip olduğunu, çeşitli dinlerden etkilendiklerini ya da farklı dine mensup usta-sanatçı olma ihtimallerini güçlendirmektedir. Nuh'un gemisini dıştan gösteren tasvirlerden bazılarında, gemilerin siyah resmedilmesi dikkat çeker. Ayrıca gemilerin üzerinde çeşitli halatlar vasıtasıyla çeşitli yönlerden tutturulmuş örtü benzeri bir uygulamanın bulunması, Yaratılış 6-9'de tanımlanan Nuh'un gemisi ile örtüşmektedir. Bizans resim sanatında Eski Ahit ve Yeni Ahit konulu resimlerin tasvir edildiği bilinir. Özellikle duvar resimlerindeki Nuh'un gemisi tasvirlerinde, geminin siyah ve siyah tonlarında boyanması, Eski Ahit'teki geminin içi ve dışının ziftle kaplanmasını, üzerinin kapalı olması ya da Resim sanatı örneklerindeki gibi örtüyle tasvir edilişi, dini ve kültürel etkileşimi göstermektedir. Ayrıca siyah boyalı bir gemi üzerinde tasvir edilen Nuh'un, pelerinli gösterilmesi de bu etkileşimin göstergesidir.

2. 14.-15. Yüzyıl Resimli El Yazmalarında Görülen Etkileşimler

İncelenen altı resimde; Tebriz, *Câmi 'u't-Tevârîh* (1314-1315), Herat, *Külliyyat-ı Tarih* (1415-1418), *İskender Sultan Mecmuası* (1410-1411), Herat, *Câmi 'u't-Tevârîh* (1425, TSMK. H.1653, y.12a), Herat, *Câmi 'u't-Tevârîh* (1425, TSMK. H.1654, y.275a) ve Herat, *Câmi 'u't-Tevârîh* (1428, The David Collection, Inv.No.8/2005) kültürel ve dini etkileşimin olduğu tespit edilmiştir. Gemilerin siyah tasvir edilişi, üzerlerini kapatmak için kullanılan örtüler, Nuh'un başında görülen erguvan renkli pelerin, suppadaneum benzeri yükselti üzerinde vurgulanması ve kline üzerine uzanması, başta Bizans olmak üzere daha birçok kültür ve dini etkileşimin olduğunu göstermektedir. Ayrıca Hıristiyanlıkta sıkça görülen Pagan etkileşiminin farklı bir yansıması olarak karşımıza çıkan, genellikle metinlerde geçmemesine rağmen resimlerde görülen iri devin (Üc b. Unuk), gemi yapımı sırasında Şam'dan kereste taşıdığı için tasvir edilmesi (Taberî, 1991: 245), metin-resim ilişkisinin farklılığını göstermesinin yanında ressam-konu ilişkisiyle açıklanmaktadır. Tebriz, *Câmi 'u't-Tevârîh* (1314-1315), Arapça, Londra, Khalili Collection, (MSS.727, y.45a) (Ghasian, 2018: 33-34, Blair, 1995: Res.45, Shani, 2002: 132-137). Gemi Eski Ahit'te anlatıldığı gibi ziftle kaplanmış şekilde siyah resmedilmiştir. Geminin üzerinin kapalı olduğunu sunmak amacıyla halatlarla sabitlenmiş örtü resmedilmiştir. Resimde eksenin solundaki Nuh, Roma ve Bizans tasvirlerinde sıkça görülen, kline üzerine uzanmış şekilde resmedilmiştir (Res. 1).

Resim 1. Nuh'un Gemisi, Tebriz, *Câmi 'u't-Tevârîh* (1314-1315), London, The Khalili Collections, MSS.727, y.45a. (Blair, 1995: 80, Fig. 45, Shani, 2002: 141, Fig. 1)

Lizbon, Calouste Gulbenkian Museum Foundation, *İskender Sultan Mecmuası* (1410-1411), LCGMF. 161, Vol.2, y.241a. Tam sayfa resmin merkezinde yer alan gemi, siyah tasvir edilmiştir. Geminin üzeri açık, diğerlerinden farklı olarak burada geminin üzeri kapalı değil açıkça yelken resmedilmiştir (Res.2).

Resim 2. Nuh'un Gemisi, *İskender Sultan Mecmuası* (1410-1411), LCGMF. 161, Vol.2, y.241a. (Shani, 2002: 141, Fig. 5)

Herat, *Külliyyat-ı Tarih* (1415-1418), TSMK. B.282, y.23a. Siyah gondol şeklinde tasvir edilen geminin üzerinde yelken benzeri bir düzenleme görülür. Burada gemi üç katlı olarak tasvir edilmiştir (Res.3).

Resim 3. Nuh'un Gemisi, Herat, *Külliyyat-ı Tarih* (1415-1418), TSMK. B.282, y.23a.

(Grube, 1980: No.: 27).

Herat, Farsça, *Câmi 'u't-Tevârîh* (1425), TSMK. H.1653, y.12a. (Ghiasian, 2018: 140, Cat.: 2-1). Nuh'un gemisi, siyah gondola şeklinde tasvir edilmiştir. Nuh'un başında erguvan-mavi pelerin yer alır. Bizans resim sanatında dini ve siyasi güce sahip olanların giydiği pelerinin burada

betimlenmesi, Onun farklılığı ve ressamın kültürel etkileşimiyle açıklanabilir. Hıristiyanlıktaki dini ve siyasi tasvirlerden farkı ise ise pelerinin altındaki beyaz sarıktır (Res. 4).

Resim 4. Nuh'un Gemisi, Herat, *Câmi 'u't-Tevârih* (1425), TSMK. H.1653, y.12a.

(Ettinghausen, 1955: Fig. 5, Ghiasian, 2018: 140, Cat.: 2-1)

Herat, Farsça, *Câmi 'u't-Tevârih* (1425), TSMK. H.1654, y.275a. Gemi siyah tasvir edilmiştir. Resmin sağında, gemimin ucunda oturan Nuh ise suppadaneum benzeri yükseltilmiş seki üzerinde resmedilmiştir (Res.5).

Resim 5. Nuh'un Gemisi, Herat, *Câmi 'u't-Tevârih* (1425), TSMK. H.1654, y.275a.

(Sahani, 2002: 132-137, No.: 34)

Herat, *Câmi 'u't-Tevârih* (1428), The David Colection, Inv.No.8/2005. Resim, Herat, *Câmi 'u't-Tevârih* (1425), TSMK. H.1653, y.12a ile benzer özelliklere sahiptir. Nuh'un gemisi siyah gondola şeklinde, Nuh başında ise beyaz pelerin yer alır (Res. 6).

Resim 6. Nuh'un Gemisi, Herat, *Câmi 'u't-Tevârih* (1428), Danimarka, The David Colection, Inv.No.8/2005. (Ghiasian, 2018: Cat.: 2.2)

Sonuç

Nuh Tufanı ve Nuh'un Gemisi konuları, bilim insanları tarafından defalara incelenmiş, çeşitli yönleriyle ele alınarak hazırladıkları bildiri, makale ve kitaplarda birçok yönüyle sunulmuştur (Yalçın, 2007: 169-184, İstek ve İstek, 2018: 91-101, Kaplan, 2018: 209-222). Daha çok bağımsız, kültürel ve dini özellikleri açısından ele alınan Nuh'un Gemisi konusu, Gilgamiş Destanı ve daha birçok kozmolojik değerlendirme kapsamında değerlendirilmiştir (Yalçın, 2007: 170, Triolo, 2019: 1-19), Bizans ve diğer resim sanatındaki özellikleri açısından incelenmiştir. Kutsal kitaplarda da anlatıldığı gibi Nuh, zorlu imtihanlardan başarıyla geçmiştir. Araştırmacılar, Nuh'un imtihanı geçtiği mekanı, doğum ile ilişkilendirmiş ve bu zorlu sel sularıyla mücadelenin, doğumdaki rahimi sembolize ettiği belirtilmiştir. Kapalı bir ortamda, sembolik ölüm ve yeniden doğuşun gerçekleştiği mekan, tufan sırasında sağlam olarak ayakta kalan ve tüm canlıları kurtaran gemi ile ilişkilendirilmiştir (Milstein, 1990: 29). Dini metinlerde olay farklı şekillerde belirtilmiş olsa da resimli el yazmalarında kültürel ve dini etkileşimin üstün geldiği açık bir durumdur (Kaçal-Ferrari, 2014: 77). Kültürel ve dini etkileşimin göz ardı edildiği ve daha önce bu açıdan değerlendirilmeyen 14.-15. yüzyıla tarihlendirilen altı resimli el yazması, bildiri kapsamında değerlendirilmiştir. Özellikle Eski Ahit konulu gemi resimlerin yapıldığı, gemilerin el yazmalarında siyah tasvir edilmesi, Nuh'un bazı resimlerde dini kişiliğini vurgulamak amacıyla başında pelerin bulunması¹ (Res.1 ve 4) el yazmalarındaki resimlerde geminin üzerinin Eski Ahit'te belirtildiği gibi kapalı olduğunu gösteren bir uygulamanın yer alması (*bazı uygulamalarda yelken şeklinde sunulmuş bazılarında ise örtü gibi gösterilmiş*), Nuh'un kline üzerinde uzanması (Ghasian, 2018: 33-34, Blair, 1995: Res.45, Shani, 2002: 132-137) ve Herat, *Câmi' u't-Tevârih*'ta (Res. 5) Nuh'un suppadaneum (yükseltilmiş seki) üzerinde resmedilmesi, resimleri yapan ressam-sanatçıların adlarının belirlenmemesine rağmen çeşitli açılardan dini ve kültürel birikime sahip olduklarını gösterir. İncelenen resimler ve Osmanlı dönemi resimli el yazmalarında bu şekilde seki yerine daha çok that benzeri uygulamaların tercih edildiğini göstermektedir (Kundak, 2007: 307, Res. 5). Bu durum buradaki sanatçı-ressamın üslubuyla açıklanmaktadır.

El yazmalarının hazırlandığı Tebriz ve Herat'ta 14.-15. yüzyıllarda, özellikle İlhanlı-Bizans ilişkilerinin yoğun, kültürel etkileşimin ise faal olduğu bilinmektedir (Togan, 1966: 1). Ayrıca Timur ile Bizans'ın siyasi açıdan Osmanlı'ya karşı çıkarlarının olduğu, Bizans'ın Timur'a elçi ve hediyeler göndererek bağlılığını sunması sebebiyle de etkileşim içinde oldukları görülür (Daş, 2005: 43-56, Aka, 2012: 175). Hatta 14. yüzyılın ilk yarısında Tebriz ve Meraga'da bazı ilim eserleri, Bizanslılar tarafından kendi dillerine çevrilmiştir. Bizans ile maddi ve kültürel açıdan bağlantı içinde olan İlhanlıların denetimindeki Tebriz'e, Çin, Hindistan, Mısır, Şam ve Anadolu'dan çeşitli alimler yerleşmiştir (Togan, 1966: 1). Tebriz yakınlarındaki Rab'ı Reşidiye'de Afrika, Anadolu, Gürcistan, Hindistan ve Rusya'dan 200'den fazla kölenin getirildiği bilinir. Rab'ı Reşidiye'ye vakfedilen bu köleler, babaları gibi çeşitli sanat dallarında eğitim aldırılmış ve vakıf hizmetinde çalıştırılmıştır (Özgüdenli, 2003: 122). Bu durum, etkileşim ve kültür alışverişinin yaşandığını göstermekle birlikte merkezde çalışan ressam-sanatçıların kültürel birikimlerini bazen farkında olarak bazen de fark etmeden mesleklerine yansıttıklarını gösterir.

14.-15. yüzyılda çeşitli kültür ve dine mensup kişilerin, el yazmalarının üretildiği yerleri ziyaret

¹ Antik dönemden itibaren beyaz ve mor dahil her renkte pelerinlerin askerlerin kıyafetlerinde uygulandığı bilinir. 6. yüzyıla gelindiğinde askeri kimliğini kaybetmiş ve imparatorluk genelinde Bizans'ta kullanılmaya başlanmıştır. Buradaki el yazmasında Nuh'un başında mor pelerin, renk açısından değerlendirildiğinde Bizans'ta sadece soylu ve imparatorluk ailesine ait kişilerin tercih ettiği bilinir (Kazhdan and Patterson-Ševčenko, 1991: 424).

ettiği ve bu bölgelerle doğrudan ya da dolaylı olarak etkileşim içinde oldukları görülür. İncelenen el yazmalarındaki resimleri hazırlayan ressam ve sanatçıların adları bilinmediği gibi nereli oldukları, hangi dine mensup oldukları, geçmişleri, kültürel düzeyleri hakkında da herhangi bir bilgi yoktur. İncelemelerimiz sırasında yukarıda ifade edildiği gibi tespit edilen veriler, resimleri yapan ressam-sanatçıların farklı dinlere mensup ya da devşirme olabileceklerini düşündürmenin yanında, başta Bizans olmak üzere birçok imparatorluk ile ticari-kültürel ilişkiler sonucunda Hıristiyanlıkta sıkça uygulanan pelerin, gemilerin siyah tasvir edilmesi, gemilerin gondol formları, suppadaneum ve kline gibi uygulamaların resimlere girdiğini gösterir².

İlhanlı ve Timurlu resimli el yazmalarında Nuh'un sarhoşluğu konusu tasvir edilmemiştir. Eski Ahit konulu bu resimlerde Nuh, ürettiği üzümlerden yaptığı şaraptan fazla tatması nedeniyle sarhoş olup bir yere uzandığı ve uyuduğu bilinmektedir. Özellikle Bizans dönemi resimli el yazmaları, küçük el sanatları ve duvar resimleri üzerinde bu konu sıkça işlenmiştir (Kaplan, 2018: 214-2015, Res. 9-10). Hıristiyanlık tasvirlerinde bazen bir örtü ya da bir yatak üzerinde uzanan Nuh'un tasvirleri gibi bildiride incelenen Tebriz, *Câmi 'u't-Tevârih* (1314-1315) resimli el yazmasındaki gemide, kline üzerinde uzanarak tasvir edilen Nuh, konuyu işleyen sanatçı-ressamın, kültürel etkileşim ve konu hakkındaki birikimini yansıtır (Blair, 1995: Res.45). Ayrıca gemilerin özellikle siyah boya ile boyanması, ressam-sanatçıların, en azından Eski Ahit'te Yaratılış 6-9'de tüm ayrıntılarıyla sunulan Nuh'un gemisi hakkında bilgi sahibi olduklarını açıkça göstermektedir.

Hıristiyanlıkta sembolik birçok tasvir yer almaktadır. 2.-3. yüzyıl ile birlikte Eski Ahit ve Yeni Ahit konulu resimler, katakomplar ve lahitler gibi ölümle ilişkilendirilen alanlarda tasvir edilmiştir (Kaňal-Ferrari, 2014: 66). 3. yüzyıldan itibaren Roma'daki lahitler ve katakomplarda Nuh Tufanı ve Nuh'un gemisi tasvir edilmiştir (Yalçın, 2007: 175). Tufandan hemen önce Tanrı'nın emri üzerine inşa edilen geminin (Yaratılış, 6-9), insanlığı ve hayvan türlerini boğulmak kurtardığı için defalarca resmedildiği bilinmektedir. Erken örneklerde üç katlı sandık formunda ya da sadece gemi-kilisenin ön cephesi şeklinde resmedilmiş gemi örnekleri bulunur (Lowden and Brown-Tkacz, 1991: 1489). İtalya, Palermo, Cappella Palatina (12. yy.), orta nefteki tufan sonrası gösteren mozaikteki Nuh'un gemisinin altı (Yalçın, 2007: 169, Res. 1) ve İtalya, Sicilya, Monreale Katedrali (12. yy.), orta nef, Nuh Tufanı ve gemi yapımı (Yalçın, 2007: 173-174, Res.4-5) resimlerde geminin alt kesimleri siyah olarak gösterilmiştir. Erken dönemlerden itibaren Nuh'un gemisinin kaplandığı zift konusuna çeşitli yorumlar getirilmiştir. Sembolik açıdan kiliseyi temsil eden gemi kavramındaki zift, kötülükleri uzak tutmanın yanında, gemi tahtalarının birbirine yapışmasını sağladığı gibi kiliselerde inançlı halkı güçlü tutan bir kavrama sahip olduğu şeklinde de açıklanmaktadır (Yalçın, 2007: 174-175). Vienna Genesis, Österreichische Nationalbibliothek, MS Theol. gr. 31, (6. yy.), Nuh Tufanı ve tufan sonrası geminin terk edilmesini gösteren resimli el yazmalarında, gemiler dikdörtgen formlu, üstleri kapalı ve siyah sandık şeklinde resmedilmiştir. 5. yüzyıla tarihlendirilen duvar resimlerinde, İtalya, Palermo, Cappella Palatina (12. yy.), İtalya, Sicilya, Monreale Katedrali (12. yy.) mozaiklerinde, Oxford, Bodleian Kütüphanesi, MS Bodley 270b, f. 9v ve Fransa, Paris, Bibliothèque Arsenal Kütüphanesi, MS-1186 f 13v (13. yy.'in ilk çeyreği) (Takiguchi, 2020: 132, 136, Fig. 9.3-5), Christherre Chroniği, Nuhun Gemisi (14.-15. yüzyıl) ve 14-16. yüzyıl arasına tarihlendirilen el yazmalarında gemiler (İstek ve İstek, 2018: 92, 94-95, 98-99, Res. 3, 5-6, 12-18) gondol şekilde tasvir edilmiştir (Bilban-Yalçın, 2007: 178-179,

² Tebriz, *Câmi 'u't-Tevârih* (1314-1315), resminde, gemide eksenin solundaki Nuh, kline üzerine tasvir edilmiştir. Benzeri formda klineleri, Hellenistik, Roma ve Bizans dönemi eserleri üzerinde görmek mümkündür (Tekin, 2015: 25, Res. 1, Temür, 2018: 937-942, Kat. No.: 6-8, Demirarslan, 2019: 29, Res. 9).

Takiguchi, 2020: 129-130, Fig. 9.1-2). İncelenen resimlerden dönemsel ve kültürel açıdan farklı olan resimli el yazmaları, erken Bizans döneminden itibaren gelen uygulamaların devamı niteliğindedir. Tebriz, *Câmi 'u't-Tevârih* (Res. 1), Lizbon'daki *İskender Sultan Mecmuası* (Res.2) ve Herat'ta hazırlanan *Câmi 'u't-Tevârih*'in diğer iki nüshasında (Res. 4 ve 5) da gemiler gondol şeklinde tasvir edilmiştir.

Eski Ahitte, Nuh'un gemisinin üç katlı olduğu belirtilmekte, üzerinin ise yarım metre eğimli bir çatıyla kapalı olduğu yazmaktadır. Bazı araştırmacılar Eski Ahit'in farklı çevirilerinden kaynaklı olarak bu konuyu örtü olarak değerlendirmiştir (Kaplan, 2018: 213). İncelenen resimli el yazmalarında da, gemilerin üzeri bez benzeri örtü ile kapalıdır. Erken Bizans döneminden itibaren resmedilen birçok el yazmasında bu hususa dikkat edilmiştir. Vienna Genesis, Österreichische Nationalbibliothek, MS Theol. gr. 31, (6. yy.), Nuh Tufanı ve tufan sonrası geminin terk edilmesini gösteren resimli el yazmalarındaki sandık formu gemiler, üç katlı oluşlarıyla örnek gösterilebilir. Çalışmadaki resimlerden; Herat, *Külliyat-ı Tarih* (Res. 3), Herat, *Câmi 'u't-Tevârih* (Res.4) ve Herat, *Câmi 'u't-Tevârih* (Res.6), nüshalarındaki resimlerde, Nuh ile kendisine inananların oturdukları bölüm dahil, gemi üç katlı olarak tasarlanmıştır. Bu durum Eski Ahit'te ifade edilen üç katlı gemi tasvirlerini düşündürmektedir.

Herat, *Câmi 'u't-Tevârih*'in iki nüshası (Res. 4, 6) kompozisyonlarında gemilerin üzerinde Çin bulutu tasvir edilmiştir. Tufan sahnesinin dramatik yanını vurgulamak amacıyla kullanılan bu bulutların kökeni Çin sanatıdır. Bu durum ressamın, Uzak Doğu geleneğini tanıdığını gösterir. *Câmi 'u't-Tevârih*'in Arapça nüshalarındaki bazı tasvirlerin Herat'ta yeniden ele alınan *Câmi 'u't-Tevârih/Mecma 'ü't-Tevarih* (Res.4-5) resimleri için ilham kaynağı olduğu muhtemeldir. İncelenen resimlerde Nuh'un ikonografisinin çok fazla değişmediği görülmektedir. Gemi üzerinde, eksende-eksenin sol ya da sağında çevresinde kendine inananlarla tasvir edilmiştir. İncelenen altı resimde, bir eli ile bazen kendine inanan oğlu Kenan'ı, bazen de Üc b. Unuk'u, kendine inananlarla ailesi ya da güvercini işaret eder. Basit düzenlemesiyle erken Bizans döneminden itibaren görülen ikonografik tasvir anlayışıyla benzerlik gösterir. Görüldüğü üzere 14.-15. yüzyıla tarihlendirilen altı resimli el yazmadaki gemi tasvirleri, özellikle renk, form ve teknik özellikleri açısından erken Bizans döneminden itibaren kiliselerin duvar resimleri ve el yazmalarındaki ortak kompozisyonlarla etkileşim yaşandığını gösterir. El yazmalarındaki resimler belli bir birikim, kültürel ve dini etkileşim sonucunda 14.-15. yüzyıl ve sonrasında da bazı benzer özelliklerde tasvir edilmeye devam etmiştir. Peygamber tasvirlerinin 16. yüzyılın sonuna kadar kültürel ve dini temel değişimlerin dışında fazla değişikliğe uğramadan gösterildiği, bu durumun resimli tarih geleneği çerçevesinde Bizans resim sanatı başta olmak üzere ardından İlhanlı, Timurlu ve Osmanlı dönemine kadar devam ettiği bilinmektedir³. Osmanlı döneminde de dahil olmak üzere Eski Ahit konulu kalıplaşmış tasvirlerin uygulandığını belirtmek bu alanda daha geniş ve ayrıntılı çalışmalarla hareket etmek daha doğru olacaktır.

³ Osmanlı resimli el yazmalarında da bu kısmi değişim ve Eski Ahit konulu tasvir anlayışındaki sürekliliği takip etmek mümkündür (Kundak, 2007: 305-310).

Kaynakça

- Aka, İsmail. (2012). "Timur", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 41, İstanbul. 173-177.
- Blair, S. (1995). *A Compendium of Chronicles: Rashid al-Din's Illustrated History of the World*, London: Nour Foundation in Association with Azimuth Editions and Oxford University Press.
- Daş, Mustafa. (2005). "Bizans Kaynaklarında Timur İmajı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: XX, Sayı: 2. 43-58.
- Demirarslan, Deniz. (2019). "Bizans Uygarlığı'nda Günlük Yaşam, Mekân ve Mobilya", *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, Vol.: 6, Issue: 32. 22-41.
- Eski Ahit (2015). *Kutsal Kitap (Eski Ahit, Zebur, Yeni Ahit)*. İstanbul: TKK.
- Ettinghausen, R. (1955). "An Illuminated Manuscript of Hāfiz-i Abrū in Istanbul, Part I", *Kunst des Orients*, 2. 30-44.
- Ghiasian, M.R. (2018). "The Topkapı Manuscript of the Jami' al-Tawarikh (Hazine 1654) From Rashidiya to the Ottoman Court: A Preliminary Analysis", *Iranian Studies*, 51, No.:3. 399-425.
- Grube, E. J. (1980). *La Pittura Dell'Islam: Miniature Persiane dal XII al XVI sec.* Edizioni Capitol Bologna.
- İstek, Emrah ve İstek, Gülşen. (2018). "Hıristiyanlık Öğretilerini İçeren Eserlerdeki Minyatürlerde Hz. Nuh ve Nuh'un Gemisi (9. ve 15.YY. Arası)", *IV. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu 18-20 Ekim 2017* (Edit.: Oktay Belli, Faruk Kaya, İbrahim Özgül ve Vedat Evren Belli). Ağrı. 91-101.
- Kançal-Ferrari, Nicole. (2014). "Hıristiyan ve İslâm Dünyasındaki Peygamber Tasvirleri: Bir Değerlendirme", *Journal of Istanbul University Faculty of Theology*, 30, 63-100.
- Kazhdan, Alexander and Patterson-Ševčenko, Nancy. (1991). "Chlamys", *Oxford Dictionary of Byzantium*, I.II.III. (Edit.: Alexander Kazhdan), Oxford. 424.
- Kaplan, Necla. (2018). "Orta Bizans Dönemi Resimli Oktateukh El Yazmasında Nuh Tufanı İmgesi", *IV. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu 18-20 Ekim 2017* (Edit.: Oktay Belli, Faruk Kaya, İbrahim Özgül ve Vedat Evren Belli). Ağrı. 209-222.
- Kundak, Ali Nihat. (2007). "Osmanlı Minyatürlerinde Nuh'un Gemisi ve Tufan". *I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu*, Sayı: 1 (Edit.: Oktay Belli). İstanbul: Doğubayazıt Kaymakamlığı Kültür Yayınları. 169-184.

- Lowden, John L. and Brown-Tkacz, Catherine. (1991). "Chlamys", *Oxford Dictionary of Byzantium*, I.II.III. (Edit.: Alexander Kazhdan), Oxford. 1489.
- Milstein, Rachel. (1990). *Miniature Painting in Ottoman Baghdad*. U.S.A.: Mazda Publishers.
- Özgüdenli, Osman Gazi. (2003). "Bir İlhanlı Şehir Modeli: Rab'-i Reşîdî'de Meslekler, Görevliler ve Ücretler", *Osmanlı Öncesi ile Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Esnaf ve Ekonomi Semineri (9-10 Mayıs 2002)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi. 105-126.
- Shani, R.Y. (2002). 'Noah's Ark and the Ship of Faith in Persian Painting: From the Fourteenth to the Sixteenth-Century', *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 27. 127-203.
- Taberi. (1991). *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, Sayı: I (Çev.: Zakir Kadiri Ugan ve Ahmed Temir), İstanbul: MEB.
- Takiguchi, Mika. (2020). "The Imagery of Noah's Ark in the Mosaic Decoration of Monreale Cathedral", *Illuminating the Middle Ages Tributes to Prof. John Lowden from his Students, Friends and Colleagues*, 125-138.
- Tekin, Oğuz. (2015). "Eskiçağ'da İstanbul Mezar Taşları", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul. 25-31.
- Temür, Akın. (2018). "Sinop Müzesi Hellenistik ve Roma Dönemi Mezar Stelleri", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ANARSAN Sempozyumu Özel Sayısı*, Yıl 11, Sayı 2. Çorum. 921-945.
- The David Collection. *The Timurids and the Turkmen: Central Asia, Afghanistan and Iran-Item no. 8 of 38 (Miniature from Hafiz-i Abru's Majma al-tawarikh. "Noah's Ark")*. 2005. (URL: <https://www.davidmus.dk/en/collections/islamic/dynasties/timurids-and-turkmen/art/8-2005>).
- The Khalili Collections. *Noah's Ark, from The Jami' al-Tawarikh of Rashid al-Din-MSS 727 Folio 45a*. 2020. (URL: <https://www.khalilicollections.org/collections/islamic-art/khalili-collection-islamic-art-thejami-al-tawarikh-of-rashid-al-din-mss727-folio-45a/>).
- Togan, Zeki Velidi. (1966). "İlhanlılarla Bizans Arasındaki Kültür Münasebetlerine Ait Bir Vesika", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 3. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. 1-39.
- Triolo, Joseph. (2019). "The Tabernacle as Structurally Akin to Noah's Ark: Considering Cult, Cosmic Mountain, and Diluvial Arks in Light of the Gilgamesh Epic and the Hebrew Bible", *SBL Pacific Coast Regional Conference, Fullerton, CA, (10 March 2019)*. 1-19.

Yalçın, Asnu Bilban. (2007). “Erken Hıristiyanlık ve Bizans’ta Nuh’un Gemisi: sembol ve ikonografi”. *I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh’un Gemisi Sempozyumu*, Sayı: 1 (04 Aralık 2008) (Edit.: Oktay Belli). İstanbul: Doğubayazıt Kaymakamlığı Kültür Yayınları. 169-184.

Yeni Ahit. (2012). *Yeni Ahit (Müjde Yeni Ahitin Çağdaş Türkçe Çevirisi)*. İstanbul: TKK.